

a történelemben az előző zsinatok példája ezt mutatta. Mégis fontos észrevétele, hogy már a 2. szekciótól kezdve egy konkrét, határozott elmozdulás történt a hatalmi dominanciában, méghozzá a központból a periféria irányába, azaz a pápai kúriától a helyi egyházak püspökei felé, akik egyre inkább hallatták hangjukat. Ők ugyanis sokkal közelebről vehették észre és szemlélhették az „idők jeleit” saját területükön.

A zsinat központi, új meghatározó elemeként mégis három témát jelöl meg: az „aggiornamento”-t, mint az egyház naprakésszé tételét; a „ressourcement”-t, mint a forrásokhoz való visszatérés dinamikus módszerét; és a „dogma-fejlődést”, mint a statikusság és progresszió kényes elegyét. Meglepő ugyanakkor, hogy O’Malley atya megállítása szerint ez utóbbi kettő mindvégig az „aggiornamento” szolgálatában volt.

Bátran és őszintén ír a zsinat pápáinak személyiségéről, nemcsak erősségeikről, de azokról a kérdésekről is, melyekben olykor bátortalanabbnak, bizonytalanabbnak mutatkoztak. Ugyanígy megtalálhatjuk mindkét csoport, a többség és a kisebbség kiemelkedő személyiségeit, a nyugati teológia, de a kelet nagyjait is (például Maximos pátriárka), akiket a „legmerészebben progresszívnek” nevez, éppen azért, mert a legradikálisabban konzervatívak tudtak lenni.

Fontos felismerése a könyvnek, hogy a zsinat egyben jelentős nyelvi esemény is volt: amit mondtak, az olykor kevésbé volt fontos, mint az, ahogyan mondták. A nyelv használatában radikális és szinte lényegi változás következett be a zsinaton, O’Malley atya szavaival élve a „hosszú 19. század skolasztikus nyerni akarásából elmozdultak a dialógus irányába”, amiben inkább már a közös nevezőre jutás, semmint az értelem győzelme dominált. A megszületett dokumentumok szókészlete mutatja meg igazán számunkra, mennyire újszerű a tartalmuk. A megelőző évszázadokhoz képest szövegeinek jól látható stílusbeli változása és új irodalmi formája a zsinati történelemben páratlan egységességet és harmóniát mutat. Kiemeli, hogy nemcsak az irány, de a mód is egységesen változik meg: már a horizontális viszonyt kifejező szavak dominálnak, s nem a vertikálisak, miközben mellette az egyenlőségre utaló szavak, a viszonyosságot jelentő kifejezések, a mások felé tanúsított meghívásra és a felhatalmazásra utaló szókapcsolatok teremtik meg nemcsak a II. Vatikáni zsinat, de a zsinatiság új „stílusát”.

Felületesen kezeli azonban a zsinat „kérdések alatt rejtőző kérdését”: mindez hová vezet? Bár az új és eddig szinte rejtett összefüggések élvezetes felfedezése közben mi, olvasók szinte várjuk, hogy gondolatainkat a jövő felé görgessék a könyv utolsó oldalai, ám a zsinat utáni időt saj-

nos már nem fejti ki ugyanolyan mértékben, mint a múlt elemeit. Ez azért is sajnálatos, hiszen általában a „modern szellemű” csoporthoz tartozó teológusok sokszor éppen negatív kritikát fogalmaznak meg a zsinattal szemben. Érdekes lenne pedig olvasni, hogy O’Malley atya a maga haladó szellemiségében milyennek látja a gyakran kritizált zsinati hagyatékot.

John W. O’Malley könyvében harmonikus formában sorakoztatja fel a II. Vatikáni zsinat kérdéseit, válaszait, személyiségeit, stílusát, tabuait, drámáit, feszültségeit és még sorolhatnánk. Naturalisztikus részletességgel írja le a vitákat, mégis megtartja a mögöttes tartalmak mint előzmények összefüggéseit, s mindezek mellett megmarad olvasmányos, magával ragadó nyelvi stílusa, mellyel nemcsak a saját gondolatmenetébe tudja helyezni, de rabul is ejti az olvasót. (Ford. Nemeshegyi Péter; *Jezsuita Kiadó*, Budapest, 2015)

KOVÁCS CSABA

MARTIN WERLEN: FÓKUSZBAN — EGYHÁZPROVOKÁCIÓK

Martin Werlen bencés szerzetes, emeritus apát — 2001–2013 között a svájci einsiedelni apátság 58. apátja, a svájci püspöki kar tagja volt —, pszichológus, gimnáziumi tanár. A Hit évében (2013) jelent meg a *Parázs a hamu alatt* című kötete, amelyben bátorítani akarta az egyházban elkötelezett embereket, hogy kétségbeesés helyett keressék együtt a hamu alatt megbújó parazsat, hogy „hitünk tüze újult erővel lángoljon fel”. (5.) Ez a mostani könyve a Szerzetesek évében (2015) az előbbi kiadványra épül. Szeretne bátorságot önteni minden keresztény szívébe, arra biztatva őket, hogy Ferenc pápával együtt keljenek útra, s az egész egyházzal közösségben ismét fedezzék fel a hit örömét.

A szerző számára egyértelmű, hogy Ferenc pápa nem a konzervativizmus vagy a progresszivitás kategóriáiban gondolkodik; amit szívügyének tekint, az mindkét oldalnak csalódást okozó meglepetés: Isten népeként útra kelve fedezzük fel együtt, hogy mit akar ma Isten az egyháztól. Nincsen szó hatalomról, főleg nem felülről jövő hatalmi szóról. A Szentatya egyértelműen fogalmaz az *Evangelii gaudiumban*: „Világos, hogy Jézus Krisztus nem azt akarja, hogy másokat lenéző fejedelmek legyünk, hanem azt, hogy a nép tagjai”. (21.) Martin Werlen hozzátesszi: Nem arról van tehát szó, hogy a jobboldalnak vagy a baloldalnak aduk-e igazat. A lényeg a Jézus Krisztus iránti hűség, amelyet mindig újra kell keresnünk és tovább mélyítenünk. „A legeslegfontosabb egyértelműen az, hogy kövessük

Jézus Krisztust, aki szeretetből meghívott minket.” (29.)

A könyv írója az apostolok példáját említi, akik az üldöztetés idején elmenekülhettek volna, ehelyett rendíthetetlenül hirdették Krisztus örömhírét, a legnagyobb veszedelmek közepette is. „Ez a hit parazsa, ez a hit tüze. Nem megmaradni a panaszkodásnál, hanem Krisztust hirdetni!” (34.) Ez napjainkra is vonatkozik. P. Werlen megemlíti a szenteket is: senkit sem avattak szentté, mert egy helyben toporgott, vagy visszasírta a múltat. A szentek elfogadják azt a situációt, amelyik bosszantja és provokálja őket, abban is Isten akaratát keresik, s a hit parazsára találnak benne. Amit ők tettek, hitükből fakadt, Krisztushoz fakadó eleven kapcsolatukból eredt. Ezt a magatartásukat utánozhatjuk. „Éljünk mi is hitből, s Krisztussal megélt kapcsolatunkból kiindulva bizalommal telve tekintsünk a mára, s kreatívan cselekedjünk.” (36.)

A könyv szerzője rámutat: Isten szeret nekünk meglepetéseket szerezni, és ezek között a legfontosabb, hogy szereti az embert, minden egyes embert. Ezért lett emberré és halt meg a kereszten. Az ember Isten szeretetének középpontjában áll, Isten szeretete körülölel bennünket. Ebben a szeretetben van otthon igazán minden egyes ember, és csak akkor lehetünk igazságosak embertársainkkal szemben, ha Isten szeretetében látjuk őket. Ez nem valami elvont, megfoghatatlan dolog; az Úrhoz hasonlóan nekünk is a konkrét embert kell szem előtt tartanunk, minden nagyságával és méltóságával, ugyanakkor nyomorúságával is. A szeretet pedig összekapcsolódik az irgalommal. „Isten szíve szeretettel fordul hozzánk, emberekhez. Ez a szív irgalommal teli.” (49.) S az irgalmas Isten nem fentről tekint le ránk kegyesen, hanem velünk együtt jár az úton. Ezt mutatja be a Biblia, számtalan helyen. Ha pedig megtapasztaljuk, hogy Isten szeretetének a középpontjában vagyunk, akkor megváltozik az életünk. A többi embert is minden nehézség ellenére ebben a középpontban fogjuk keresni, s remélhetőleg meg is látjuk majd őket. „Megtanuljuk, hogy úgy szeressük az embereket, amilyenek, s ne úgy, amilyeneknek lenniük kellene.” (49.) Így új lendületet és elevenséget fogunk tapasztalni, újra felfedezzük saját hivatásunkat és az egyház titkát. Ez azonban nem egyszeri döntés eredménye, folyamatról van szó. Az emberekkel való találkozás napról napra elvezet Istenhez, s az Istennel való találkozás elvezet az emberekhez. Krisztus követése ezen a titkon áll vagy bukik — figyelmeztet a szerző.

Martin Werlen fölteszi a kérdést: miért van az, hogy olyan sokszor szembeszegülünk Isten akaratával, nem tesszük meg, amit mond? A válaszok egészen különbözőek lehetnek. Gyakran nem is

halljuk meg Isten szavát, mert mással vagyunk elfoglalva. Az sem ritka, hogy nem akarjuk meghallani, mert nem akarunk megváltozni, kilépni jól berendezett kényelmünkből. Vagy egészen egyszerűen nincs erőnk megtenni, amit az Úr mond. Szent Benedek a nyakas önféjűségben látja a legfőbb akadályát annak, hogy meghalljuk és megtegyük azt, amit Isten mond nekünk.

P. Werlen figyelmeztet a felszínesség veszélyére, hangsúlyozva, hogy ilyenkor minden korrektnek, világosnak látszik, csak éppen a hit lényegét nem tartjuk már szem előtt. Ezt elkerülendő folytonos önvizsgálatra, megtérésre van szükségünk. „Ha ön-elégülten ítélkezünk mások felett, akkor jobb, ha észbe kapunk. Ha számunkra minden világos, akkor rettenjünk meg! Ha törvényünk van, kegyes szólamainkkal ma is keresztre szegezhetjük Jézus Krisztust. Nekünk is mindig újra meg kell térnünk, nemcsak másoknak.” (76.)

Martin Werlen elismeri: ez természetesen órá is vonatkozik (Ford. Szabó Ferenc Miklós; *Bencés Kiadó*, Pannonhalma, 2015)

BODNÁR DÁNIEL

THOMAS BERNHARD: BÉKÉTLENSÉG HASZONBÉRBE Négy színmű

Mit keres Kant és a papagája egy Amerikába tartó hajón? Eljegyezheti-e egy anya saját lányát, ha azt akarja, hogy örökre mellette maradjon? Hány egérfogó kell egy kiöregedett színésznek? Thomas Bernhard életművének jelentős részét tették ki — a regények és novellák mellett — a színművek, amelyek ugyanolyan abszurd, sehová sem tartó, értelmetlen világokat ábrázolnak, mint egyéb írásai. Az osztrák író 1989-ben halt meg, életének utolsó évtizedeiben művei igen népszerűek voltak hazánkban is, ennek ellenére eddig elég kevés darabja jelent meg magyarul, és ezeket is ritkán játsszák színházainkban. A Napkút Kiadó az idei évben négy színművét adta ki Erdélyi Z. János fordításában, *Békétlenség haszonbérbe* címmel.

A kötet létrehozása során a szerző kései drámái közül válogattak, a színművek Bernhard életének utolsó évtizedében keletkeztek, s a könyvben szereplő záródarab egyben a drámaíró utolsó befejezett drámája is. A színművek témáján az időskori Bernhard kiábrándultsága érződik, a leélt, elpocsékolt élet és az öregség mindennapjainak céltalansága a kötet egyik központi témája. Ezek a darabok Beckett, Csehov és Büchner világának egyfajta ötvözetei. A furcsa, abszurd jelenetsorok, amelyekben a cselekmény háttérbe szorul, s a filozofikus dialógusok veszik át a történések szerepét, a beckett-i drámákra emlékeztetnek. A tehe-